Innspill til ny stortingsmelding om villaks, sjøørret og sjørøye

Sak 26/4470
Fra Gaula Elveierlag og Orkla Fellesforvaltning

Gaula og Orkla er nasjonale laksevassdrag og munner ut i Trondheimsfjorden, som er nasjonal laksefjord. Dette gir staten et særlig ansvar for å ta vare på laksebestandene.

Vi støtter at stortingsmeldingen skal se på alle påvirkningene laksen møter, både i elva og i sjøen. Store begrensninger i fisket har ikke vært nok til å snu utviklingen. Det er derfor nødvendig å se nærmere på årsakene til at bestandene svekkes, og hvilke tiltak som faktisk hjelper.

Samtidig mener vi at selve forvaltningen må bli bedre. Erfaringene våre viser at vi trenger bedre samarbeid, bedre kunnskap og tydeligere rammer for hvordan beslutninger tas.

Vi ønsker særlig å løfte fire områder.

1. Bedre samarbeid mellom staten og lokalforvaltningen

Lokalforvaltningen er pålagt å gjøre et omfattende arbeid i elvene. Vi følger opp fiskeregler, organiserer oppsyn, samler inn fangstopplysninger, gjennomfører tellinger og overvåking og arbeider med informasjon og smitteforebygging.

Lokalforvaltningen er derfor ikke bare en ordning for å administrere fisket, men et verktøy for å overvåke bestandene, oppdage endringer og gjennomføre tiltak i vassdragene.

Dette gir kunnskap om den enkelte elva og mulighet til å reagere raskt når forholdene endrer seg. Vi mener staten bør bruke dette arbeidet mer aktivt og samarbeide tettere med dem som følger elvene gjennom sesongen.

Stortingsmeldingen bør avklare:

- hvordan staten og lokalforvaltningen skal samarbeide
- hvordan lokale data og erfaringer skal brukes i vurderingene
- hvilke tiltak vi kan gjennomføre lokalt, og innenfor hvilke rammer
- hvordan staten skal forklare beslutninger som går imot lokale vurderinger
- hvordan arbeidet skal finansieres over tid

Vi trenger et system hvor vi vet hva som forventes av oss, og hvordan det vi leverer blir brukt. Det vil gi bedre grunnlag for beslutninger og gjøre det lettere å gjennomføre tiltak som hjelper bestanden.

2. Tydeligere mål og bedre håndtering av usikre tall

Gytebestandsmålet, GBM, er knyttet til hvor mye gytefisk som forventes å gi maksimal produksjon av smolt i elva. Smolt er ung laks som er klar til å vandre ut i sjøen.

Vi mener det bør skilles tydeligere mellom tre spørsmål:

- Hvor mye gytefisk trengs for maksimal produksjon?
- Hva skal til for at bestanden er trygg og levedyktig over tid?
- Hvor mye kan høstes uten å svekke bestanden?

Disse spørsmålene henger sammen, men ett mål gir ikke nødvendigvis svar på alle tre.

Når en bestand ligger under GBM, bør det komme tydeligere fram hva dette betyr. Hvor langt er den fra målet for maksimal produksjon? Hva sier det om risikoen for bestanden? Og hvilke tiltak er nødvendige?

Vi mener også det bør gjennomgås hvilke mål som ble vurdert da GBM ble utviklet, hvorfor dagens mål ble valgt, og om det er behov for flere mål eller grenser i forvaltningen. En eventuell grense for når bestanden er i fare, må bygge på faglig kunnskap.

Både GBM og anslaget for hvor mye fisk som faktisk gyter, er usikre tall. Denne usikkerheten må være synlig helt fram til beslutningen tas. En midtverdi må ikke framstå som et sikkert svar når beregningen viser et større spenn.

De opprinnelige målene ble for mange bestander fastsatt med begrenset lokalt datagrunnlag og betydelig usikkerhet.

Det pågår nå en nasjonal revisjon av gytebestandsmålene. Vi mener dette arbeidet bør handle om mer enn å oppdatere tallene. Det bør også brukes til å avklare hva målene skal fortelle oss, hvordan usikkerheten skal håndteres, og hvordan de reviderte målene skal brukes når fisket reguleres.

3. Et mer forutsigbart system gjennom sesongen

Midtsesongevalueringen skal hjelpe oss med å vurdere bestanden og tilpasse fisket underveis. Vi mener dette må utvikles til et system med tydelige rammer før sesongen starter.

Vi bør på forhånd vite:

- hvilke data som skal samles inn og brukes
- når bestanden skal vurderes
- hva som utløser ulike tiltak
- hvem som har ansvar for vurderinger og beslutninger
- når tiltakene skal vurderes på nytt

Det må være mulig å stramme inn trinnvis når situasjonen krever det. Det må også være mulig å lempe på eller oppheve tiltak dersom nye opplysninger viser at det er forsvarlig.

Målet bør være et gradert system der tiltak kan trappes opp og ned i takt med oppdatert kunnskap, framfor at valget i praksis står mellom ordinært fiske og full stenging.

Fangsttall må sees sammen med tellinger og andre opplysninger. Vannføring, temperatur, tidspunkt for oppvandring og hvor mye det fiskes, påvirker fangstene. Lite fangst betyr derfor ikke alltid det samme som lite fisk i elva.

Overvåkingen må kunne fortsette når fisket begrenses

Mye av den lokale overvåkingen og oppfølgingen finansieres gjennom inntekter fra fisket. Når fisket reduseres eller stenges, blir også dette inntektsgrunnlaget svekket.

Samtidig er det nettopp i år med svake bestander at behovet for kunnskap og oppfølging er stort.

Vi mener derfor staten må sikre mer stabil finansiering av tellinger, overvåking, oppsyn og nødvendig lokal forvaltning.

Dette må sees over flere år. Hvis inntektene faller bort gjentatte ganger, kan vi miste både kompetanse og muligheten til å følge bestandene sammenhengende. Det som bygges ned, kan ta lang tid å bygge opp igjen.

4. Tiltakene må vurderes ut fra hva de faktisk oppnår

En svak bestand krever oppfølging. Men bestandsvurderingen alene gir ikke svar på hvilket tiltak som virker best.

Før det tas en beslutning, bør ulike tiltak vurderes mot hverandre. Det kan være lavere kvoter, vern av hunnlaks, begrensninger i redskap og fiskemetoder, gjenutsetting, kortere fisketid eller full stenging.

Det bør komme fram:

- hvor stor biologisk effekt tiltaket forventes å ha
- hvor usikker denne vurderingen er
- hvor mye mer tiltaket gir enn andre alternativer
- hvilke andre følger tiltaket kan få, både samme år og over tid

Stenging kan gi flere fisk på gyteplassene det aktuelle året. Samtidig kan den svekke inntektene som finansierer overvåking, oppsyn og lokal oppfølging. Den kan også få store følger for virksomheter og lokalsamfunn langs elva.

Disse virkningene bør tas med når tiltak vurderes. Vi må beskytte bestanden nå og samtidig ta vare på kunnskapen og kapasiteten som trengs for å følge den opp i årene som kommer.

Erfaringene fra 2024 og 2026 bør brukes til å forbedre systemet. Vi trenger å vite hvilke opplysninger som var avgjørende, hvordan usikkerheten ble vurdert, og hvilken ekstra effekt full stenging var forventet å gi sammenlignet med strenge lokale tiltak.

Det bør også være tydelig hva som er den faglige vurderingen av bestanden, og hva som er myndighetenes begrunnelse for å velge et bestemt tiltak.

Avslutning

Målet vårt er å sikre og styrke villaksbestandene.

Det krever tiltak mot påvirkningene laksen møter gjennom hele livet. Bedre regulering av fisket kan bidra, men må inngå i en samlet innsats hvor også andre påvirkninger blir fulgt opp.

I elvene finnes det allerede folk, kunnskap og organisering som kan brukes bedre i dette arbeidet. Med tydeligere samarbeid, stabile rammer og finansiering kan lokalforvaltningen bidra med bedre overvåking, raskere oppfølging og mer målrettede tiltak.

Vi ønsker at stortingsmeldingen legger grunnlaget for en forvaltning som bruker kunnskapen fra elvene, viser usikkerheten i vurderingene og lærer av tiltakene som gjennomføres. Det vil gjøre oss bedre i stand til å ta vare på bestandene over tid.

Gaula Elveierlag
Orkla Fellesforvaltning